

MARXTÓL A MARXIZMUSIG

Marxra emlékeznek az idén a haladó világ, születésének 165., halálának 100. évfordulóján. Tudományos konferenciák előadói, folyóiratcikkek szerzői nagy tisztelettel és megbecsüléssel méltatják a tudós, a politikus, a forradalmár munkásságát. Elismeréssel szólnak a dialektikus és történelmi materializmus megteremtéséről, mely új távlatokat nyitott az emberiség számára a haladás útján. Hivatkoznak hatalmas életművére, amelynek ismerete ma fontosabb és aktuálisabb a szocializmus-kommunizmus felé törekvő népek számára, mint valaha.

Az életrajzírók is egyre több lényeges összefüggést tárnak fel, amelyek segítségével nyomon követhetjük Marx életének szinte minden fontosabb mozzanatát, művei keletkezésének idejét, és azokat a történelmi-társadalmi feltételeket, amelyek életrehívták ismert munkáit.

De hármennyire fontosak is ezek az ismeretek a tudományos gondolkodás számára, bármennyire nélkülözhetetlenek is az egyedül helyes materialista világszemlélet kialakításában, nem elégségesek ahhoz, hogy általuk megismerjük Marxot, az embert. Ebben a törekvésünkben talán leveleinek olvasása nyújthatna legtöbb segítséget. Marx életútja ugyanis Engelshez, feleségéhez, leányaihoz, barátaihoz, harcostársaihoz és politikai ellenfeleihez írott leveleiben nyilvánul meg leggazdagabban az utókor számára. A levelek olvasása során a jól ismert Marx-kép megelevenedik, a megszokott portréból esendő ember válik, mert tanúi lehetünk küzdelmeinek, szorongásainak, miközben még határozottabban rajzolódik ki elszántsága, erkölcsi nagysága, amely elég erőt adott neki ahhoz, hogy lemondjon saját és családja polgári jólétéről és anyagi biztonságáról.

Marx életének három szilárd pontja volt: a családja, az Engelshez fűződő bensőséges, mély barátsága és a munkásmozgalom. Ezek nélkül nem valósíthatta volna meg monumentális terveit, mert a hatóságok örökös zaklatásai, a krónikus anyagi gondok, a meg-megújuló és egyre súlyosbodó betegsége legfeljebb időnként enyhülő, de soha meg nem szűnő terheket rakott vállaira. E három pillérre támaszkodva azonban Marx nemcsak elviselte a gondokat, hanem úrrá tudott lenni rajtuk, megindítóan harmonikus, teljes életet teremtve a maguk számára.

Több kötetnyi levelezését lapozgatva az a meggyőződés alakulhat ki az olvasóban, hogy az emberiség boldogabb jövőjéért küzdőnek magának is szükségképpen boldogságra, derűre, optimizmusra termelt gazdag személyiségnek kellett lennie, távol az askétizmus minden terhétől, nyűgétől, önsanyargató, hamis pátoszától. Máskülönbén hogyan is kerülhette volna el az álmodozás veszélyét, a XVIII. század jeles gondolkodóinak gyönyörű tévedését, az utópiát, amelyből a kivezető utat éppen neki kellett megtalálnia?

Marxra emlékezve, életének néhány jellemző epizódját szeretnénk felvillantani az itt következő levélrészletek segítségével. Bár nyilvánvaló, hogy a kiragadott szövegrészek nem képesek visszaadni a marx-i életnek sem gazdagságát, sem szépségét, sem drámai erejét. Ahhoz túlságosan esetleges a válogatás térben is és időben is. De remélhetően sokan ismerik a teljes életművet. Számukra az újraolvasás még számos meglepetést, eddig fel nem fedezett összefüggéseket tartogathat. Mások talán most készülődnek a felbecsülhetetlen szellemi érték befogadására. Rájuk az az élmény vár, amit Marx a teoretikus megismerés útjára lépőknek ígért *A tőke* egyik bevezetőjében: „A tudományhoz nem visz széles országút, s csak azok remélhetik, hogy napsütötte ormaik elérik, akik nem riadnak vissza attól, hogy meredek ösvényeink megmászása fáradságos.” (Marx: *A tőke*, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1961. 23. l. – a szerző.)

A levelek olvasása azonban könnyíthet a tudati elsajátítás nehéz munkáján, azáltal, hogy érzelmileg motiválja, támogatja, segíti az embert kitűzött célja felé, s elvezetheti Marxtól a marxizmusig.

BACSKÓ PIROSKA

Marx Arnold Rugéhoz Párizsba

Dr. Ruge úrnak.

Biztos forrásokból értesültem, hogy Ön ellen és én ellenem és néhány más személy ellen a főkapitányságon hatósági rendeletek vannak, melyek szerint 24 órán belül el kell hagynunk Párizst és a lehető legrövidebb időn belül Franciaországot is... Helyén valónak tartottam, hogy amennyiben az újságot még nem tudná, értesítsem Önt.

Párizs, 1845 január

K. Marx

Marx I. Lipót belga királyhoz Brüsszelbe

Sire,

Atulírott Karl Marx, a filozófia doktora, buszonbat éves, született Trierben, a Porosz Királyságban, feleségével és gyermekével Felsőged államaiban kíván letelepedni, ezért tisztelettel bátorodik Felsőgedhez fordulni azon kérelemmel, hogy megtelepedését Belgiumban engedélyezni szíveskedjék...

Brüsszel, 1845. február 7.

Dr. Karl Marx

Engels Marxhoz Brüsszelbe

Kedves Marx,

... A „Kritikai kritika”... egészen remek. Pompásak fejtegetéseid a zsidókérdésről, a materializmus történetéről... s kitűnő hatásuk lesz. Mindamellet a dolog túl terjedelmes... Különben az egész könyv pompásan van megírva és az ember baláltra nevetethi magát rajta... A „szahaviszonyokról” szóló részt jobb lett volna törölnöd. Túl kevés és jelentéktelen.

Barmen, 1845. március 17.

Barátod Engels

Kedves Marx,

... A rendőrtiszt-helyettes, aki hozzád bebatolt, állítólag már elmozdították. A história az itteni kispolgárok között nagy felháborodást keltett.

Brüsszel, 1848. március 9.

Engels

Marx Geiger kölni rendőrfőnökhöz

*Nagyságos Geiger megbízott rendőrfőnök úrnak
belyben*

Értesitem Nagyságodat, hogy az Ön által hozzám intézett irat ellen azonnal jellebbezést nyújtottam be a Belügyminisztériumhoz és épügy, mint eddig, német birodalmi állampolgárnak tekintem magam.

Köln, 1848. augusztus 5.

Dr. Karl Marx

A „Neue Rheinische Zeitung” főszerkesztője

Marx Engelshez Bernbe

Kedves Engels!

Az újságokat elküldtük neked. Hogy ez nem történt meg hamarabb, annak tisztára az a számár Korff az oka, aki túlbizalom mellett, amelyet még állandó idézések is szaporítanak, rendelkezéseimet idáig nem hajtott végre. Egyelőre maradj Bernben... Jobban pecsételd le a leveleidet. Az egyik fel volt törve... K. Heinzen közzétette régi szennyíratát ellenünk. Lapunk mindig a lázadás szintjén mozog, de minden idézés ellenére megkerüli a büntető törvényeket. Most nagyon közkedvelt. Kibocsátunk naponta röplapokat is. A forradalom balad. Irj szorgalmasan.

Remélem hamarosan viszontlátlak.

Köln, 1848. november 29.

Marxod

Marx Engelshez Veveybe

Kedves Engels!

Nagyon sokat nyugtalankodtam miattad és igazán örültem, amikor tegnap levelet kaptam a te írásoddal...

Egész családom itt van; a kormány Morbihanba, Bretange Pontini mocsaraiba akart kiutasítani. Mostanáig megakadályoztam a végrehajtást. Ha azonban azt akarod, hogy bővebben írjak az én itteni viszonyaimról és az általános dolgokról, akkor biztosabb címet kell küldened, mert itt szörnyű a helyzet...

Ég áldjon...

Párizs, 1849. kb. aug. 1.

Barátod K. M.

Kedves Engels!

Kiutasítottak Morbiban départemet-ba, Bretange Pontini mocsarába. Megérted, hogy ebbe a burkolt gyilkossági kísérletbe nem megyek bele. Elhagyom tehát Franciaországot.

Svájcba nem adnak nekem útlevelet, Londonba kell tehát mennem, mégpedig holnap...

Párizs, 1849. augusztus 23.

Barátod K. M.

Kedves Engels!

Most csak két sort írok neked. Ma reggel tíz órakor Föxchen, a mi kis löporos összeesküvőnk, meghalt. Hirtelen egy olyan görcsben, amilyen gyakran előfordult nála. Néhány perccel azelőtt még nevetett és buncutkodott. A dolog egészen váratlanul jött. Gondolhatod, mi van itt. Távolléted miatt éppen ebben a pillanatban nagyon elhagyatottnak érezzük magunkat...

London, 1850. november 19.

Marxod

Kedves Engels!

Leveled nagyon jólesett a feleségemnek. Valóban veszélyesen izgatott és elgyötört állapotban van. Maga szoptatta a gyereket és a legnehezebb viszonyok között, nagy áldozatokat vállalt létezéséért. Ráadásul az a gondolat, hogy szegény gyermek a polgári nyomorúság áldozata volt, jöllehet neki éppen nem volt hiánya gondozásban...

London, 1850. november 23.

Barátod K. M.

Kedves Engels!

Néhány napig komolyan rosszul voltam, ezért ezt a levelet és a két pénzes utalvány kézbevételenek nyugtázását később kapod meg, mint szerettem volna...

London, 1851. jan. 6.

K. M.

Kedves Engels!

Nagyon leköteleznél, ha a pénzt, amennyiben lehetséges, postafordultával elküldenéd. A bázisasszonyom nagyon szegény; már 2. hete, hogy nem fizettem neki és borzasztó erélyesen sürget...

London, 1851. január 6.

Barátod K. M.

Kedves Engels,

Maryn tanulmányozod a fiziológiát, vagy másutt? Az első esetben megértem, hogy ez nem béber, sőt még csak nem is orosz tanulmány.

*Új járadékélméletem egyelőre csak annyit hozott a konyhára, hogy nyugodt a lelkiismeretem... Annak, hogy a föld termelékenysége fordított arányban van az emberi termelékenységgel, mély benyomást kellett tennie egy oly erős-
ágyékú családapára, amilyen én vagyok, annál is inkább, mivel házasságom termelékenyebb, mint iparom...*

London, 1851. február 3.

Írj hamarosan

Barátod K. M.

Kedves Frederic,

Csak ezt a két sort írom neked, hogy hírül adjam: a kis gyermek ma egy-negyed kettőkor meghalt.

London, 1852. április 14.

K. M.

Kedves Engels!

Mai leveled érkezésekor itt igen izgatott volt a léghő. Feleségem beteg, a kis Jenny beteg, Lenchennek valami ideglázféléje van. Orvost nem hívhattam és nem hívhatok, mert nincs pénzem orvosságra. 8-10 nap óta a családot általában kenyérral és krumplival tápláltam, de kérdéses, hogy e kettőt ma is elő tudom-e teremteni... Cikkeket Dana részére nem írtam, mert nem volt egy pennym, hogy elmebessek újságokat olvasni... Mindent megkísérلtem, de hiába. Először ez a kutya Weydemeyer csap be 15 fonttal. Írok Németországba Streitnek... A barom még csak nem is válaszol... A legjobb és a legkívánatosabb lebetőség az lenne, ha a lakásadónő kidobna a bázból. Akkor 22 font tartozástól legalább megszabadulnék. De ekkora szíveség aligha tételezhető fel róla. Aztán itt van még a pék, a tejesember, a teakereskedő, a zöldség, és még egy régi tartozás a mészárosnak. Hogyan boldoguljak mindezzel az ördögi nyavalyával? Végül, az utóbbi 8-10 nap alatt néhány szilínget és pennyt kölcsönkértem mesterlegényektől, ami számomra a legeslegkínosabb, de szükség volt rá, hogy meg ne dögöljünk...

London, 1852. szeptember 8.

K. M.

Drága Szívem,

Ismét írok neked, mert egyedül vagyok és mert zavar, hogy gondolatban állandóan veled beszélgetek... Bármennyire rossz is az arcképed, a legjobb szolgálatot teszi nekem, és most megértem, hogy még a „fekete madonnák” is, a Szűzanya eme legcsúfabb ábrázolatai is rendíthetetlen tisztelőkre tudtak találni, sőt még több tisztelőre, mint a jó képek... De én kijavítom a napsugarakat, amelyek bibásan festettek, és úgy találom, hogy az én szemem, bármennyire elromlott a lámpafénytől és a dobánytól, mégis tud festeni, nemcsak álomban, hanem ébren is...

Valóban sok nő van a világon, és közülük néhányan szépek is. De hol találok olyan arcot, amelyen minden vonás, sőt minden redő életem legfőbb és legédesebb emlékeit ébreszti fel? Még végtelen fájdalomimat, pótolhatatlan veszteségeimet is ott olvasom édes homlokodon, és édes arcodat csókolva, legyűröm a fájdalmat...

Isten veled édes szívem. Ezerszer csókollak téged és a gyerekeket.

Manchester, 1856. június 21.

A te Karlod

Kedves Frederick,

...Meg tudod-e mondani nekem, hogy a ti gyáratokban pl. milyen időközben újítjátok fel a gépi berendezést? ...Az átlagos idő, amely alatt a gépi berendezést felújítják, egyik fontos mozzanata ama több éves ciklus magyarázatának, amelyet az ipari mozgás befut, amióta a nagyipar megszilárdult...

London, 1858. március 2.

Barátod K. M.

Kedves Frederick,

Hosszú hallgatásomra egyetlen szóval adhatok magyarázatot – képtelen voltam írni. Mégpedig nemcsak képletesen, hanem a szó szoros értelmében így volt... A néhány elkerülhetetlen „Tribune”-cikket tollbamondtam a feleségemnek, de erre is csak erős izgatószerrel használatával voltam képes... Az orvos azt akarta, hogy utazzam el, de ezt először is pénzügyi helyzetem nem tette lehetővé, másodszer pedig napról napra reméltem, hogy ismét hozzá tudok fogni a munkához... Az ördögbe is, alig várom, hogy ennek az állapotnak a jövő héten már vége legyen... Úgy látszik, a télen túlzásba vittem az éjszakai munkát. Hinc illae lacrimae. (Innét hát a könnyek.)...

London, 1858. április 29.

Barátod K. M.

Kedves Fred,

...Te úgy látszik, erkölcsileg felháborítottad (Wilhelm barátunkat). Már válaszoltam neki, hogy tévesen értelmelte leveledet. Ez az ember képtelen fel-fogni, hogy a világnézet és az üzleti ügyekkel való foglalkozás korántsem sarkalatos ellentek...

London, 1869. július 3.

A Szerecsen

Marx Eleanor Marxhoz Londonba

Kedves Jó Gyermekem,

Milyen kedves tőled, hogy ilyen gyakran és részletesen írsz; de nem akarok elvenni abból a nagyon kevés „szabad” időből, amellyel rendelkezel...

Meissner úr tegnap elküldte az 1881. évi elszámolást, a bevétel nagyon kicsi; az 1882-esnek aztán annál többnek kell lennie, mert egyúttal azt írja, hogy a „Tőke” példányai gyorsan fogynak. Persze türelmetlenül várja a korrektúra-íveket.

Csókkoltatom unokámat

Ventor, 1883. január 9.

Ég veled.

Élj boldogul

Engels Eduard Bernsteinhez Zürichbe

Kedves Bernstein,

Táviratomat bizonyára megkapta. Borzasztó gyorsan következett be a dolog. A legjobb kilátások után ma reggel hirtelen az erők teljes összeroppanása, azután egyszerű elalvás. Két perc alatt megszűnt gondolkodni ez a zseniális koponya. ...Hogy mit jelentett nekünk ez a férfiút az elmélet és minden döntő pillanaiban a gyakorlat területén is, arról csak annak lehet fogalma, aki folyton együtt volt vele. Nagy szempontjai évekre eltűnnek vele a színről... A mozgalom megy a maga útján, de hijján lesz a nyugodt, idejében jövő megfontolt közbelépésnek, amely eddig sok bosszadalmas tévúttól megkímélte...

London, 1883. március 14.

Hive F. E.

Forrásjegyzék

1. NEM 27. köt. Kossuth Könyvkiadó Buda-
pest, 1971. 404. o.	14. NEM 28. köt. Kossuth Könyvkiadó Budapest,
1971. 45. old.
2. u.o. 577. old.	15. u.o. 118., 119. old.
3. u.o. 22., 23. old.	16. NEM 29. köt. Kossuth Könyvkiadó Buda-
pest, 1972. 506; 509; 510. old.
4. u.o. 106. old.	17. u.o. 273. old.
5. u.o. 459. old.	18. u.o. 502. old.
6. u.o. 122. old.	19. NEM 32. köt. Kossuth Könyvkiadó Budapest,
1974. 322. o.
7. u.o. 130. old.	20. NEM 35. köt. Kossuth Könyvkiadó Buda-
pest, 1976; 398; 399. old.
8. u.o. 133. old.	21. u.o. 432. old.
9. u.o. 134. old.	
10. u.o. 135. old.	
11. u.o. 137. old.	
12. u.o. 162., 166. old.	